

- 1) створення і оголошення в установленому законом порядку на найбільш цінних територіях, зайнятих рослинністю, об'єктів природно-заповідного фонду;
- 2) виділення, створення і збереження об'єктів цінного генетичного фонду рослин, ботанічних колекцій, банків даних;
- 3) недопущення генетичного забруднення генофондів аборигенних порід та інвазій інтродукованих видів у природні екосистеми;
- 4) застосування екологічно орієнтованих способів відтворення рослинного світу та його використання;
- 5) забезпечення охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослинного світу, рослинних угруповань, інших цінних об'єктів відповідно до природоохоронного законодавства).

Внесення таких доповнень до Закону України «Про рослинний світ» у поєднанні з активізацією правотворчої діяльності органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій обласного та районного рівнів дозволить істотно вдосконалити систему заходів зі збереження біорізноманіття рослинного світу України.

1. *Малишева Н. П.* Правові засади впровадження в Україні Конвенції про біорізноманіття : монографія / Н. П. Малишева, В. І. Олещенко та ін. – К.: Хімджест, 2003. – С. 24. 2. *Про екологічну мережу України* : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1864-IV // ВВР України. – 2004. – № 45. – Ст. 502. 3. *Муленкова О. Г.* Флористичні принципи і критерії формування регіональної екологічної мережі Донецької області: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. біол. наук / О. Г. Муленкова. – К., 2011. – С. 10. 4. *Про затвердження Інструкції про порядок установлення нормативів спеціального використання природних рослинних ресурсів: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 12.02.2002 р. № 61* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0202-02>. 5. *Про затвердження Порядку ведення державного обліку і кадастру рослинного світу*: постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 р. № 195. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/195-2006>. 6. *Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. № 675-р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/675-2004>.

УДК 349.412.2

М. Л. МУРАВЬКА

ЗНАЧЕННЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА НА СТВОРЕННЯ ШТУЧНИХ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

Досліджуються значення та зміст права на створення штучних водних об'єктів. Доведена необхідність у розмежуванні об'єктивного права та суб'єктивного права на створення штучних водних об'єктів. Окреслені їх ключові відмінності. Обґрунтовано, що відповідна діяльність може набути суб'єктивних ознак лише в рамках правових відносин. На основі наукових здобутків теорії права досліджено зміст структурних

© МУРАВЬКА Марія Леонідівна – аспірантка відділу проблем аграрного, земельного та екологічного права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

елементів правових відносин зі створення штучних водних об'єктів. Виявлена відсутність нормативної регламентації окремих структурних елементів відповідних правових відносин. Доведено, що створення штучних водних об'єктів в межах приватних земельних ділянок на підставі чинних нормативно-правових актів не може вважатись правомірним.

Ключові слова: штучний водний об'єкт, об'єктивне право, суб'єктивне право.

Муравская М.Л. Значение и содержание права на создание искусственных водных объектов

В статье исследуется значение и содержание права на создание искусственных водных объектов. Доказана необходимость в разграничении объективного права и субъективного права на создание искусственных водных объектов. Показаны их ключевые отличия. Обосновано, что соответствующая деятельность может обрести субъективные признаки только в рамках правовых отношений. На основании научных достижений теории права исследовано содержание структурных элементов правовых отношений по созданию искусственных водных объектов. Выявлено отсутствие нормативной регламентации некоторых структурных элементов соответствующих правовых отношений. Доказано, что создание искусственных водных объектов в границах частных земельных участков на основе действующих нормативно-правовых актов не может считаться правомірним.

Ключевые слова: искусственный водный объект, объективное право, субъективное право.

Muravska Maria. The meaning and context of the right to create artificial water bodies

The meaning and context of the right to create artificial water bodies were analyzed. The necessity to differentiate objective right and subjective right to create water bodies was argued. Their key differences were shown. It was proved that such activity may acquire subjective features only within legal relations. The context of structural elements of the legal relations of artificial water bodies' creation was investigated based on the scientific achievements of the theory of law. The lack of legal regulation of some structural elements of the legal relations was detected. It was proved that the creation of artificial water bodies on private land plots can't be considered legitimate according to the existing legal acts.

Key words: artificial water body, objective right, subjective right, legal relations, object, subject, context.

Теорія права виділяє дві правові категорії, відмінні за своїм змістом: об'єктивне право та суб'єктивне право. Значення ролі двох зазначених видів права викликає особливий інтерес при регулюванні земельних відносин, зокрема в частині користування земельною ділянкою для створення штучного водного об'єкту. Так, право на створення штучних водойм в межах приватних земельних ділянок надає їх власникам п. 2 ст. 59 Земельного кодексу України¹ (далі – ЗКУ). Водночас, відповідно до ст. 82 Водного кодексу України² (далі – ВКУ) невизначене коло суб'єктів отримало право на створення штучних водойм на річках та у їх басейнах. Проте а ні зазначені, ні інші норми ЗКУ та ВКУ не регламентують правові умови, при виконанні яких індивідуально визначений суб'єкт може скористатись цими нормами права. А тому виникає питання, чи може така діяльність суб'єктів приватного права вважатись правомірною.

Необхідно підкреслити, що проблема співвідношення правових категорій об'єктивного та суб'єктивного права розглядалась переважно представниками науки теорії держави і права. Проте окремі аспекти відповідних правовідносин

досліджувались і представниками різних галузей права. Зокрема, в Україні вивченням окремих аспектів окресленої проблеми займалися такі вчені, як О.В. Зайчук, О.С. Захарова, Н.М. Оніщенко, Н.І. Титова, О.М. Туєва, О.Ф. Скакун, В.Ю. Уркевич, М.В. Шульга і багато інших.

Отже, перш за все необхідно визначити загальнотеоретичний зміст об'єктивного та суб'єктивного права та їх ключові відмінності. Відповідь на це запитання може дати наука теорії права. Так, під об'єктивним правом розуміють сукупність чи систему реально існуючих юридичних норм³.

Суб'єктивне право – це надана і охоронювана державою міра (межа) можливої (дозволеної) поведінки особи із задоволення своїх законних інтересів, передбачених об'єктивним правом. Суб'єктивне право виступає як право, що належить лише певному суб'єкту і реалізується не інакше як за волевиявленням цієї особи⁴.

Зазначені поняття надають підстави для твердження, що п. 2 ст. 59 ЗКУ та ст. 82 ВКУ є формою об'єктивного права, тобто узагальненого права, що адресується не індивідуально визначеному суб'єкту, а невизначеному колу осіб. Воно не є обов'язковим для виконання, а тому особа має право вибору: скористатись цим правом або ні. Водночас бажання особи не може стати підставою для застосування такої норми права, та, відповідно, не повинно вважатись підґрунтям для визнання такого права суб'єктивним. Це пов'язане з тим, що норми права найчастіше встановлюють лише окремі принципи правового регулювання, які окреслюють певні рамки правовідносин⁵. Отже, бажання побудувати штучний водний об'єкт є лише умовою для волевиявлення особи щодо використання об'єктивного права, наданого правовою нормою. А реалізованим об'єктивне право може бути лише в рамках певних правових відносин, які ініціюються індивідуально визначеною особою за умови дотримання регламентованих іншими нормами права правових умов.

Створення штучного водного об'єкту буде правомірним лише у разі нормативного закріплення визнаних в науці теорії права структурних елементів правових відносин, до яких належать об'єкт, суб'єкт та зміст. Тобто, такі правомочності права власності як володіння, користування та розпорядження об'єктом земельних правовідносин виконує їх суб'єкт, реалізуючи надані йому нормативно-правовими актами права (об'єктивне право) та дотримуючись нормативно визначених обов'язків, які в сукупності, набуваючи суб'єктивних ознак, формують зміст правовідносин.

Першим структурним елементом правових відносин є об'єкт, під яким необхідно розуміти те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність суб'єктів правовідносин⁶. Об'єктом земельних відносин є, крім іншого, земельні ділянки та права на них (п. 3 ст. 2 ЗКУ). Відповідно, об'єктом правових відносин в земельному праві виступає індивідуально визначена земельна ділянка. Отже правові норми, що дозволяють створювати штучний водний об'єкт мають підкреслювати, що така діяльність може мати місце в межах земельної ділянки. Ознаки такої земельної ділянки повинні відповідати ст. 79 ЗКУ, згідно якої вона охарактеризована як об'єкт права власності. Тобто, мають бути встановлені межі певної земельної ділянки, визначені її місце розташування та права щодо неї (п. 1 ст. 79 ЗКУ).

Проте об'єктом правових відносин зі створення штучних водних об'єктів може виступати не лише земельна ділянка, а й водний об'єкт. Це залежить від технологічних особливостей створення нового штучного водного об'єкту, а саме від джерела вод, що його наповнюють. Якщо наповнення відбувається за рахунок

природних вод інших поверхневих водних об'єктів, то такі водні об'єкти також виступають об'єктом відповідних правовідносин. Якщо штучний водний об'єкт наповнюється за рахунок підземних вод, які є структурною частиною надр України, то об'єктом таких правовідносин стають підземні води.

Як зазначалось, об'єкт правових відносин зі створення штучного водного об'єкту має власну характеристику, зокрема щодо нього мають бути визначені права (п. 1 ст. 79 ЗКУ). Відповідно до ст. 80 Земельного кодексу України право власності на земельну ділянку закріплюється за певним суб'єктом, який є другим структурним елементом правовідносин зі створення штучного водного об'єкту. Отже в залежності від виду суб'єкта на об'єкт земельних правовідносин може поширюватись три форми власності: державна, комунальна або приватна. Так, суб'єктом права державної власності є держава, яка реалізує своє право через уповноважені органи державної влади. Суб'єктом права комунальної власності є територіальна громада, яка реалізує своє право через органи місцевого самоврядування. Суб'єктами права приватної власності є фізичні та юридичні особи. Таким чином, суб'єктом, який може бути наділений правом на створення штучного водного об'єкту в межах приватної земельної ділянки, є фізична або юридична особа.

Одразу слід підкреслити, що водно- та гірничо-правові норми не визнають фізичних та юридичних осіб як суб'єктів права власності. Адже ст. 6 ВКУ та ст. 4 Кодексу України «Про надра»⁷ закріплюють лише один суб'єкт права власності у водних та гірничих правових відносинах – Український народ. Отже, якщо йдеться про створення суб'єктом приватного права штучного водного об'єкту за умови його наповнення природними водами, які є складовою водного фонду України (ст. 3 ВКУ), то правомірність такої діяльності на підставі норм чинних нормативно-правових актів може бути піддана сумніву.

Для того, щоб фізична або юридична особа могла стати учасником правовідносин зі створення штучного водного об'єкту, її має бути наділено абстрактною можливістю бути суб'єктом конкретного права на землю⁸, тобто правосуб'єктністю. Правосуб'єктність – це ознака, яка характеризує суб'єктів будь-яких правовідносин, проте щодо кожного окремого їх виду набуває власного змісту, який може бути охарактеризований трьома її формами: правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Специфіка земельних, водних та гірничих правових відносин пов'язана з особливостями їх об'єкту. А саме з тим, що земельна ділянка, водний об'єкт та підземні води є елементами довкілля, які не можуть бути замінені. Це вплинуло і на зміст форм правосуб'єктності учасників відповідних відносин.

Земельна дієздатність залишається не відображеною в земельному законодавстві. Водночас в українській юридичній літературі проблема земельної дієздатності досліджена недостатньо⁸. Однак, можна з певністю твердити, що дієздатністю особа наділяється на підставі нормативно-правових актів цивільного права. Так, цивільна дієздатність фізичних осіб набувається згідно зі ст. 36 ЦКУ: «повну цивільну дієздатність має особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття)». Відповідно до ст. 35 ЦКУ передбачені винятки для набуття фізичною особою цивільної дієздатності, згідно яких вона може стати учасником певних правовідносин до вісімнадцяти років. Юридична особа набуває цивільної дієздатності в момент її державної реєстрації (п. 4 ст. 87 ЦКУ).

Деліктоздатність – це здатність нести відповідальність за вчинені правопорушення⁹. Така форма правосуб'єктності в земельно-, водно- та гірничо-правових

відносинах визначається нормами цивільного, адміністративного та кримінального права. Адже за недобросовісне виконання обов'язків щодо створення штучних водних об'єктів, суб'єкт будівництва має нести юридичну відповідальність. Водночас, деліктоздатністю може бути наділено особу за умови наявності в неї дієздатності.

Найбільший інтерес щодо правовідносин зі створення штучних водних об'єктів викликає перша форма правосуб'єктності – правоздатність, тобто передбачена нормами права здатність (можливість) особи мати суб'єктивні юридичні права і виконувати суб'єктивні юридичні обов'язки¹⁰. Таким чином, правоздатність, якою наділяється індивідуально визначений суб'єкт, має відповідати таким вимогам: по-перше, особа повинна бути спроможна мати суб'єктивні юридичні права і виконувати суб'єктивні юридичні обов'язки, по-друге, така особа має бути наділена об'єктивним правом, тобто правом, закріпленим у чинних нормах права, по-третє, правоздатність може бути реалізована в процесі здійснення суб'єктом правомочності користування земельною ділянкою, тобто вона наділяє суб'єкта можливістю володіти правом користування земельною ділянкою¹¹.

Водночас ВКУ не визначає суб'єктів, яким дозволяється створювати на річках та у їх басейнах штучні водойми, що є суттєвим недоліком. Усунути такий недолік доцільно шляхом конкретизації кола осіб, що наділяються правом на проведення таких робіт.

На відміну від ВКУ, ЗКУ такої прогалини не містить. Адже п. 2 ст. 59 ЗКУ надає право на створення штучних водойм власникам земельних ділянок. Таким чином, це характеризує власника земельної ділянки як носія комплексу суб'єктивних прав та юридичних обов'язків щодо реалізації права власності на земельну ділянку, зокрема правомочності користування. При виникненні прав та обов'язків у індивідуально визначеного суб'єкта щодо реалізації права власності на земельну ділянку його може бути наділено правоздатністю на створення штучного водного об'єкту.

Комплекс суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, якими наділяється суб'єкт правових відносин, зокрема щодо створення штучного водного об'єкту, характеризують зміст відповідних правовідносин. В.Ю. Уркевич підкреслює, що сьогодні найпоширенішою є концепція, згідно з якою кожні правовідносини мають свій специфічний матеріальний і юридичний зміст¹². Так, комплекс суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, регламентований в законодавстві, є формою вираження юридичного змісту, а фактична реалізація нормативно закріпленого комплексу суб'єктивних прав та юридичних обов'язків є проявом матеріального змісту.

Структура суб'єктивного права виражається у зв'язку його елементів – юридичних можливостей (правомочностей), наданих суб'єкту: право на власні дії, право на чужі дії, право домагання. Структура юридичного обов'язку є зворотним боком суб'єктивного права і складається з трьох елементів, які являють собою конкретні юридичні вимоги до правозобов'язаної сторони, зокрема: здійснювати певні дії або утриматися від них, реагувати на законні вимоги правомочної сторони, нести юридичну відповідальність¹³.

Таким чином, суб'єктивне право на створення штучного водного об'єкту (юридичний зміст) знаходить прояв у фактичних діях суб'єкта (матеріальний зміст) під час реалізації права, регламентованого правовою нормою (об'єктивного права). Тобто, суб'єкт правових відносин, якого наділено правосуб'єктністю,

може проводити відповідні роботи самостійно з використанням допоміжного обладнання або укласти договір підряду з суб'єктом господарювання, спеціалізація якого пов'язана саме із проведенням таких робіт. Слід зазначити, що такі суб'єкти господарювання мають більший досвід у особливостях технологічного процесу, а тому приватній особі, яка виявила волю на створення штучного водного об'єкту, доцільніше реалізувати матеріальне суб'єктивне право на створення штучного водного об'єкту саме шляхом укладання договору підряду.

Право домагання, переважно пов'язане із діями суб'єкта, щодо проведення визначених в законодавстві робіт, які мають передувати створенню штучного водного об'єкту. А тому право домагання необхідно пов'язувати із виконанням суб'єктом закріпленого в законодавстві комплексу обов'язків щодо створення штучного водного об'єкту. На нашу думку, зазначені обов'язки, проте, в чинному законодавстві відображені не в повній мірі. Можна навіть стверджувати, що чинне законодавство взагалі не регламентує найбільш важливі обов'язки, якими має наділятися суб'єкт – власник земельної ділянки, який виявив волю побудувати штучний водний об'єкт в межах належної йому земельної ділянки. Саме це на практиці створює прецедент для реалізації права на створення штучної водойми, наданого власнику земельної ділянки згідно з п. 2 ст. 59 ЗКУ та невизначеному колу осіб відповідно до ст. 82 ВКУ, на підставі його бажання, яке, проте, не може вважатись таким, що є правовою підставою, тобто юридичним фактом. На наш погляд, істотним обов'язком суб'єкта будівництва водного об'єкту є проведення аналізу комплексу природних та правових умов в рамках проєкту будівництва штучного водного об'єкту. Результатом відповідного дослідження має стати прогностичний вплив діяльності на довкілля та права зацікавлених осіб.

З проведеного аналізу випливає висновок про те, що чинне законодавство регламентує лише об'єктивне право на створення штучних водних об'єктів, яке через відсутність нормативного закріплення всіх структурних елементів відповідних правових відносин не може набути суб'єктивних ознак. Це є підставою для твердження, що п. 2 ст. 59 ЗКУ та ст. 82 ВКУ залишаються не введеними в дію, а тому створення штучних водних об'єктів власниками приватних земельних ділянок не можна вважати правомірним. Ввести відповідні норми в дію можна шляхом побудови послідовної логічно-сформованої моделі правового механізму створення штучних водних об'єктів.

1. *Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III* // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27. 2. *Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/92 – ВР* // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189. 3. *Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. 2-е видання, перероблене і доповнене.* – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 435. 4. Там само. 5. *Скакун О.Ф.* Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник / Скакун О.Ф. – Х.: Еспада, 2009. – С. 508-523. 6. Там само. 7. *Про надра: кодекс України від 27.07.1994 № 132/94-ВР* // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340. 8. *Туєва О.М.* Правові питання співвідношення земельної й цивільної правосуб'єктності громадян як учасників аграрних відносин / О.М. Туєва // Проблеми законності. – 2009. – № 105. – С. 122-123. 9. *Про надра: кодекс України від 27.07.1994 № 132/94-ВР* // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340. 10. Там само. 11. *Ерофеев Б.В.* Советское земельное право / Ерофеев Б.В. – М.: Высшая школа, 1965. – С. 118. 12. *Проблеми розвитку аграрного та земельного права України: монографія / В.І. Семчик, П.Ф. Кулинич, В.М. Єрмоленко* [та ін.]; за заг. ред. В.І. Семчика, П.Ф. Кулинича. – К.: Ред. журн. «Право України»; Х.: Пра-

во, 2013. – (Наук. зб. «Академічні правові дослідження». Дод. до журн. «Право України»; вип. 25) – С. 88. 13. *Про надра*: кодекс України від 27.07.1994 № 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.

УДК 349.422.22

Х.А. ГАЙДАРЖИ

РОЗВИТОК НАУКОВО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПЕРЕРОБНУ КООПЕРАЦІЮ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Досліджується розвиток науково-правової думки про сільськогосподарську переробну кооперацію в Україні за період незалежності. Виявлено, що правові особливості сільськогосподарських переробних кооперативів окремо не вивчалися. На основі аналітичного огляду наукових праць, присвячених сільськогосподарській кооперації, окреслено головні перспективні напрямки досліджень відносно розкриття специфіки правового положення сільськогосподарських переробних кооперативів в Україні.

Ключові слова: сільськогосподарський переробний кооператив, сільськогосподарська кооперація, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив.

Гайдаржи К.А. Развитие научно-правовой мысли о сельскохозяйственной перерабатывающей кооперации в независимой Украине

Исследуется развитие научно-правовой мысли о сельскохозяйственной перерабатывающей кооперации в Украине за период независимости. Установлено, что правовые особенности сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов не изучались. На основании аналитического обзора научных трудов, посвященных сельскохозяйственной кооперации, очерчены главные перспективные направления исследований относительно раскрытия специфики правового положения сельскохозяйственных перерабатывающих кооперативов в Украине.

Ключевые слова: сельскохозяйственный перерабатывающий кооператив, сельскохозяйственная кооперация, сельскохозяйственный обслуживающий кооператив.

Gaydarzhi Christina. Development of scientific and legal thought on agricultural processing cooperation in independent Ukraine

In this article covers research around the development of scientific and legal thought on agricultural processing cooperation in Ukraine during period of independence. Author found that the legal features of agricultural processing cooperatives were not studied separately. Author, based on an analytical review of scientific papers on agricultural cooperation, outlines the main perspective lines of research relative to the disclosure of the specific legal status of agricultural processing cooperatives in Ukraine.

Key words: agricultural processing cooperatives, agricultural cooperation, agricultural servicing cooperative.

Сільськогосподарська (далі – с/г) кооперація в Україні попри усі труднощі перехідного періоду розвивається поступально та має чітко означені перспективи подальшого прогресу. Законодавством України усі с/г кооперативи поділені на

© ГАЙДАРЖИ Христина Антонівна – аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»